

opusdei.org

Stichter Opus Dei, burgeroorlog en vergeving

In maart ging in Spanje een film in première met de heilige Jozefmaria Escrivá als een van de hoofdpersonen. ZENIT sprak met Roland Joffé ('The Mission', 'The Killing Fields'), de regisseur van de film 'There Be Dragons'.

15-4-2011

De film speelt zich af tijdens de Spaanse Burgeroorlog en gaat over

thema's als heiligheid en verraad, liefde en haat, vergeving en geweld, en het zoeken naar de zin van het alledaagse leven. ZENIT interviewde Joffé aan het begin van dit jaar – 75 jaar na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog – over de geschiedenis achter deze film en over de hoogtepunten die het publiek kan verwachten.

ZENIT: Waar verwijst de titel *There Be Dragons* naar?

Joffé: Middeleeuwse plattegronden gaven aan onbekend gebied het label “Hic sunt dragones” — “hier zijn draken.” Omdat ik niet echt wist wat me te wachten stond toen ik met het onderzoeken en schrijven van het script begon en ook niet hoe het zou eindigen, leek *There Be Dragons* een geschikte titel. Ik week wat van mijn plattegrond af in onbekend gebied, en raakte verzeild in thema's als wat heiligheid wel mocht inhouden,

religie, twintigste eeuwse politiek en in het verleden van een ander land.

Ik werd getroffen door het statement van Jozefmaria dat God in “het leven van elke dag” gevonden kan worden en dat het alledaagse leven in zijn geval de Spaanse Burgeroorlog was. Ik vroeg me af hoe men het goddelijke in oorlog kan vinden. Maar realiseerde me dat eenzelfde vraag gesteld kan worden met betrekking tot alle fundamentele uitdagingen in het leven en hoe we daarmee omgaan. ‘Hoe we op haat en verachting reageren, of op de wens om ons te wreken en uit rechtvaardigheid’ – al die dilemma’s worden in oorlogstijd op de spits gedreven.

Die dilemma’s zijn, in zekere zin, de “draken” van de film – keerpunten in ons leven waarbij we geconfronteerd worden met fundamentele keuzes, keuzes die onze toekomst bepalen.

There Be Dragons gaat over zeer verschillende keuzes die mensen maken op die keerpunten — bekoringen, als je ze zo wilt noemen — en hoe moeilijk en toch ook hoe nodig het is om uit cycli van haat, wrok en geweld te treden.

ZENIT: De film speelt zich af in de context van de Spaanse Burgeroorlog. Deze is in zekere zin het paradigma voor geweld dat tot meer geweld leidt en zinloos geweld. Wanneer je geconfronteerd wordt met een scenario als dit – een scenario van broedermoord – is er dan nog ruimte voor hoop?

Joffé: Ja—maar het is extreem moeilijk. Zo vele verschrikkelijke, afschuwelijke daden die mensen onderling begaan, lijken onvergeeflijk, lijken daden waarvoor geen Verlossing mogelijk is,

schijnbaar onmogelijk om bovenuit te stijgen.

Maar vergeving is mogelijk! Cycli van geweld kunnen een halt toegeroepen worden, zoals president Mandela in Zuid-Afrika heeft laten zien.

Vergeving is mogelijk geweest voor vele heroïsche mensen in Rwanda en is door vele moedige Palestijnen en Israëliërs geschonken en aanvaard.

Zo was Jozefmaria ervan overtuigd dat gewone mensen heel goed in staat zijn om heilig te zijn – en ik denk dat hij daarmee dit soort van heldhaftige vergiffenis bedoelt.

De onuitputtelijke mogelijkheid om te vergeven is het die ruimte voor hoop geeft. Maar de prijs is hoog; Het impliceert een diep besef van wat het is om volledig mens te zijn, een diep gevoel voor mededogen – en een sterke, individuele, en ja, heldhaftige vastberadenheid om zich niet te laten beetnemen door heersende

haatgevoelens, maar daar uit alle macht en vol liefde tegen te strijden.

De film speelt zich grotendeels af in de Spaanse Burgeroorlog, maar het gaat heen en weer tussen die achtergrond en 1982. Vele generaties zijn bij dit verhaal betrokken: Het verleden werpt een schaduw over het heden. Robert is degene die de twee met elkaar in verband brengt. Robert is een journalist die gevraagd wordt een verhaal te schrijven over Jozefmaria Escrivá wanneer deze Zalig verklaard wordt. Hij komt erachter dat zijn vader, Manolo, een jeugdvriend van Jozefmaria was en dat hij met hem op het seminarie zat – en hoewel de levens van hem en zijn vader totaal verschillende wegen insloegen, en Robert en Manolo van elkaar vervreemd zijn, brengt de film hen samen op het moment waarop de verschrikkelijke waarheid over het verleden wordt onthuld.

Het gaat dus ook om de vader – zoon relatie en de waarheid die onder ogen gezien moet worden om wat tussen hen ligt te kunnen overbruggen.

Het is zeer zeker een film over liefde, over de kracht van zijn aanwezigheid en de kille en beangstigende wereld waarin we leven wanneer die liefde afwezig is.

Burgeroorlogen zijn het afschuwelijkst omdat ze een gevecht van broers tegen broers zijn, van families tegen families. Aan het einde van de Spaanse Burgeroorlog waren een half miljoen mensen omgekomen.

Een burgeroorlog is een krachtige metafoor voor een familie. Net als in burgeroorlogen kiezen familieleden de kant van de een of de ander en vallen families uit elkaar; oude wrokgevoelens worden bronnen van haat. We vergeven onze tante niet

om wat ze ooit eens gedaan heeft, we spreken niet meer met onze vader omdat hij onze moeder in de steek heeft gelaten, we spreken niet met onze moeder omdat ze er met een andere man vandoor gegaan is, of we spreken niet meer met onze zoon omdat hij een ander beroep koos dan we gehoopt hadden. Dit zijn de burgeroorlogen van ons dagelijks leven. *There Be Dragons* gaat over beide soorten burgeroorlog.

Het komt er in wezen op neer dat we allemaal moeten kiezen tussen het vasthouden aan onze wrok of een weg vinden om over deze wrok heen te stappen. Het leven kan gezien worden als onrechtvaardig, verachtelijk en vol pijn of als kansrijk, vol mogelijkheden om die draken te veroveren met het vurige verlangen om haat te vervangen door liefde en verbinding-verbondenheid. Vele mensen hebben het in zich om die heldhaftige keuze

te maken. Ze realiseren zich dat ze wel of niet de keuze kunnen maken om vrij te zijn. Hun karakter is sterk genoeg om te begrijpen dat haat een gevangenis is. Iemand die haat kan niet vrij zijn. Hebben we hier niet genoeg voorbeelden van gezien sinds de Eerste Wereldoorlog? Aan de andere kant kan de onpartijdige toeschouwer het in de mens ervaren wanneer deze ervoor kiest om lief te hebben – en daarmee het gevoel van vrijheid, mededogen en een edelmoedig geven.

Uiteindelijk hebben we allemaal met deze keuze te maken. Zelfs Robert, de agnost en materialist, wordt gevraagd om tussen liefde en haat te kiezen — om in zeker zin de wereld te bevechten met liefde of, zoals Aline het zegt, “om God met liefde te bevechten.”

Dit is het dus wat deze film voor mij betekent. Vergeving maakt open wat

bevroren was. Het raakt het diep menselijke in degene die vergeven wordt wanneer het al het diep menselijke raakt in degene die vergeeft.

Liefde komt niet en kan niet altijd gemakkelijk opkomen. Het kan niet met een soort van superioriteit naar voren komen; het kan alleen opkomen vanuit de nederigheid en een gedeelde menselijkheid. En toch heeft het een krachtige schoonheid. De liefde zegt: “Ja, stap uit jezelf. Je denkt dat je niet kunt vergeven?” Nou, je zult het niet eerder weten dan wanneer je het gedaan hebt.

En hoe vergeef je? Je vergeeft door meelevend te zijn. Je vergeeft door in de schoenen van die andere persoon te gaan staan. Door kwalijke gevoelens achterwege te laten, door niet te zeggen, “Ik ben beter dan die persoon, ik zou dat nooit kunnen doen,” maar door naar die persoon te

kijken en te zeggen “Ik had het zelf kunnen zijn.”

Dus ja, er is ruimte voor hoop – zelfs in de meest pijnlijke, tragische en afschuwelijke omstandigheden waar hoop onmogelijk lijkt.

ZENIT: Richt deze film zich tot gelovigen of ongelovigen?

Joffé: *There Be Dragons* neemt het geloof serieus. Het neemt de heiligheid serieus. Maar zijn aantrekkingskracht gaat ver boven een religieus publiek uit. De vraag vooronderstelt een scheiding die in werkelijkheid niet bestaat. We leven allemaal in een verontruste wereld; we hebben allemaal te maken met de vreugde en pijn van het leven van elke dag en alhoewel we verschillende interpretaties mogen hebben van hoe we deze werkelijkheid ervaren, wonen we uiteindelijk allemaal in dezelfde verscheurde wereld vol problemen.

Dit is een wereld over gelovigen en ongelovigen. Ik was diep geroerd door het besef en de overtuiging van Jozefmaria dat we allemaal potentiële heiligen zijn, door zijn geloof dat een ieder uiteindelijk in staat is om zijn eigen draken te verslaan. Ik hoop dat de mensen die naar deze film gaan, er hun eigen strijd in herkennen met hun eigen draken, en erkennen dat er geen heilige ooit heilig is geworden zonder strijd.

De film gaat ook over vele vormen van liefde. De liefde van Ildiko voor Oriol is een bijzonder soort liefde. Haar liefde om de wereld te verbeteren is een ander soort liefde. De liefde van Manolo voor Ildiko is weer een ander soort liefde, ook al gaat die gepaard met jaloezie en wrok. De liefde waar Manolo naar hunkert en die hij uiteindelijk ervaart, is weer een ander heel bijzonder soort liefde. Deze

verschillende vormen van liefde komen allemaal samen als in een spinnenweb van individuele draden, en elke draad lijkt een draad apart, maar dan laat de verwezenlijking zien dat ze allemaal deel uitmaken van een geheel, verbonden met hetzelfde ding en naar hetzelfde punt verwijzend, naar hetzelfde centrum.

Uiteindelijk komen al deze verschillende soorten liefde die elk zo verschillend lijken samen op een fundamenteel punt: “Is deze liefde groter dan mijn eigenliefde?” Dat is een diepe vraag. En veel politiek van begin twintigste eeuw hield zich hiermee bezig.

Het brengt echter nog een andere vraag naar voren die nog ingewikkelder is. De vraag namelijk of deze hartstochtelijke liefde is gebaseerd op een ideaal, of op een ver- idealisering, of het enkel maar een gedragsmodel voor de mens

aanvaardt, en hoe het voorkomt dat het afglijdt tot dweperij of bezetenheid. Dit is sinds de Verlichting een enorm belangrijke vraag geweest.

Op grond van de liefde voor het grotere goed zijn vele verschrikkelijke daden begaan. Ik denk dat we alleen door begrip te hebben voor de tragische zwakheid van alle mensen en alle menselijke ondernemingen, we in staat zijn om een weg te vinden naar het begrip en de diepe empathie, – het een worden met anderen -, dat de bevrijding biedt van bezetenheid en van de cycli van niet goed te maken geweld.

Dit is geen katholieke film, maar wel een film die over een kernthema van de Christelijke theologie en van alle Christelijke kerken gaat, evenals van vele andere religies. Alle religies begrijpen dat mensen in hun onderlinge relaties, goddelijke keuzes

maken — keuzes die anderen en de wereld rondom hen diep raken. Deze onderlinge verbanden zijn de basis van liefde — wat we voor of tegen anderen doen, treft onszelf en hen omdat we allemaal met elkaar verbonden zijn.

ZENIT: In hoeverre is het karakter van Jozefmaria Escrivá, die nu een heilige is in de Katholieke Kerk, op feiten gebaseerd en in hoeverre is het gebaseerd op fictie?

Joffé: Van alle karakters in de film is Jozefmaria de enige die daadwerkelijk heeft bestaan, de enige over wie volop gegevens en bewijzen bestaan. Ik denk dat de manier waarop Jozefmaria wordt neergezet voor wat betreft zijn liefdevol optreden, zijn gevoel voor humor – dat hij zeer zeker had – door de gebeurtenissen van zijn leven goed naar voren gebracht wordt en dat het erg dicht ligt bij wie hij

daadwerkelijk was. Ik wilde vanuit een eerlijk gezichtspunt zijn karakter portretteren, en zijn geloof kritiekloos weergeven, zoals hij het zelf deed. Ik veronderstel dat het de gewoonte is om heiligen in vreemde tegenstelling tot de hoer met het hart van goud, als mensen met harten van lood te zien; maar dat is een gemakzuchtige gewoonte.

Het verhaal van Jozefmaria is dat van een man die de buitengewone stap zet om zijn leven te simplificeren rond een zuivere en krachtige liefde voor God. Deze liefde voor God wordt een levensbeginsel dat hem vorm en een soort eenvoud en sterkte geeft.

Maar dat maakt hem niet saai of vlak, omdat deze liefde in de werkelijke wereld bestond, en de vrucht van dat bestaan in de werkelijke, vaak wrede, harde wereld moest voor ieder eerlijk mens

twijfel zijn: twijfel over God en twijfel over goedheid. Deze twijfel is diep, diepgaand vruchtbaar.

Liefde wordt ons niet - als een *conditio sine qua non* - met de paplepel ingegoten. Er moet voor gestreden worden. Dat is wat wij als mensen te berde moeten brengen. We moeten deze liefde diep in onszelf vinden, de donkere schoonheid van onze eigen en andermans breekbaarheid begrijpen. In een diepere zin betekent dit volgens mij wat de geschiedenis van Christus ons laat zien. Als we gelovigen zijn, dan moeten we deze liefde nog steeds diep in ons vinden en het aan God en zijn rijke schepping aanbieden. Als we geen gelovigen zijn moeten we het nog steeds vinden en het aan andere mensen geven ongeacht politieke kleur, ras of religie.

ZENIT: Had u voorafgaand al ideeën over hoe u de Spaanse Burgeroorlog of enkele van de karakters zoals die van de heilige Jozefmaria Escrivá zou weergeven?

Joffé: Ik wist niet veel over Jozefmaria voordat ik gevraagd werd een film over dit verhaal te maken. Wat is gebeurd is dat op een zeker moment een van de producers van de film naar Nederland is gekomen om me ervan te overtuigen de film te maken. Hiervoor had hij verscheidene boeken en materiaal meegenomen waaronder een dvd van Jozefmaria. We hadden een heel, heel gezellig en goed diner en toen ik naar huis liep dacht ik: “Ik wil dit echt niet doen. Ik heb een ander project dat ik echt wil doen en dat zich in India afspeelt en ik heb er lang voor gewerkt om dat voor elkaar te krijgen.” Met andere woorden, ik dacht dat het een erg,

erg mooi aanbod was en dat ik het etentje werkelijk waardeerde, maar dat ik nee moest zeggen.

Het was een zomeravond. Ik ging de tuin in, dronk een glas witte wijn, plaatste de dvd in de dvd-speler en zat achter mijn computer om een brief te typen waarin ik al schreef: “Geachte X, heel hartelijk bedankt voor het afleggen van deze hele afstand, maar ik denk echt dat u iemand anders moet zoeken.”

Op de achtergrond was de dvd echter aan het afspelen en ik ving een glimp op van een moment, waarop Jozefmaria een grote groep mensen toesprak, misschien in Chili, of Argentinië, ik ben er niet zeker van waar het was. Een meisje steekt haar hand op en zegt “Ik heb een vraag.” En Jozefmaria zegt, “Ja, zeg het maar.” En zij zegt “Ik zou graag Christen willen worden.” En hij zegt “O ja?” En zij zegt, “Maar mijn ouders

zijn Joods en ze zijn er niet zo blij mee.” Jozefmaria, zegt daarop zonder een spier te vertrekken: “O meisje, nee, nee, je ouders eren is God zeer, zeer kostbaar. God vraagt je niet om je ouders te ontteren, om je ouders ongelukkig te maken. Absoluut niet! Wat je in je hart voelt is wat je in je hart voelt. Nee, nee, nee, maak je ouders niet van streek – laat je ouders zich niet ongelukkig voelen. Daar is absoluut geen reden toe.”

Ik keek op dat moment naar de video en dacht bij mezelf: “Wat een prachtig moment. Wat een onverwacht en schitterend moment, vooral omdat het van een organisatie is waarvan iedereen denkt dat het zeker het tegenovergestelde zal zeggen.”

Ik keek op mijn computer en ik dacht, “Wacht even.” Ik stopte de dvd en hield op met het schrijven van de

brief. Ik zette mijn regisseurpet op en schreef een scène waarin Jozefmaria een man ontmoet die op sterven ligt en die hij nog van vroeger kent; deze vertelt hem dat hij Joods is en erover denkt om zich te bekeren.

Ik schreef de hele scène en dacht in de tussentijd: “Ik wil dit echt in een film zien. Maar ik ga het nooit in een film zien tenzij ik deze film maak, of wel soms? Waar zou het binnen enig andere film passen?”

In plaats van de eerste brief, schreef ik nu: “Geachte X, Ik ben werkelijk geïnteresseerd in dit project, maar alleen als ik de vrijheid krijg om mijn eigen plannen te volgen en u niet van mij verwacht dat ik volgens uw richtlijnen handel en ook alleen als u aanvaardt dat ik niet erg intelligent ben en alles zo goed mogelijk doe, maar ik zal mijn eigen waarheid moeten volgen. Als dat goed is, zou ik

het fantastisch vinden om dit project te doen.”

Dat is zo'n beetje wat er gebeurd is. Ik had geen echte vooropgezette mening over Jozefmaria. Enige kennis had ik natuurlijk wel, maar het meeste wat ik had was dat moment dat ik ervoer bij de dvd; dat het was het moment dat mijn interesse aanwakkerde om er een film van te maken.

Ik kreeg een verhaal over een man te lezen en ik realiseerde me dat ik daadwerkelijk respect voor hem had. Meer dan hem respecteren, voelde ik dat hij iets in zich had in zijn strijd dat alle mensen zou aanspreken op een bijzonder schitterende manier en dat is het verhaal dat ik wilde vertellen en dat is waar de film over gaat.

De Spaanse Burgeroorlog was natuurlijk even zo ingewikkeld . Het zou gemakkelijker zijn geweest om

partij te hebben gekozen, maar dat zou verraad betekenen aan de centrale drijfkracht van de manier waarop ik dit verhaal wilde vertellen.

Geschiedenis is zoals men weet opvallend partijdig, geschreven door de winnaars en herschreven door de verliezers. Velen zullen eenvoudigweg het rumoer of de mythe geloven die ze het aantrekkelijkst vinden en ik ben er zeker van dat we slag zullen moeten leveren tegen enkele meningen die er zullen zijn over wat het Opus Dei is of was, over wie Jozefmaria was en over waar de Spaanse Burgeroorlog werkelijk over ging.”

Ik wilde laten zien wat er in Spanje gaande was gedurende de burgeroorlog zonder partij te kiezen. Spanje onderging, in een zeer compacte periode, iets dat Engeland

bijvoorbeeld in honderd jaar ondergaan en verstouwd had.

De industriële revolutie, de klassenstrijd, in Spanje daarbij het verlies van de monarchie en economische stabiliteit — in Spanje waren de zaken grimmiger, meer in zwart-wit verhouding. Het was in feite erg gemakkelijk voor de Spaanse maatschappij om uiteen te vallen en erg gemakkelijk – wanneer je aan de tijd denkt – om uitgesproken en volkomen tegengestelde ideeën te hebben over sociale rechtvaardigheid, de rol van de Kerk en zo voort.

Uiteindelijk, overeenkomstig de natuur van dergelijke sociale spanningen, begonnen de meer extreme gezichtspunten de anderen uiteen te trekken. Toen het centrum zwakker werd, werden de twee tegengestelde polen sterker.

Beide kanten van de Spaanse Burgeroorlog hadden idealen en een gevoel van hun eigen waarde. Net als soortgelijke politieke bewegingen in de rest van Europa, begonnen de mensen van beide kanten elkaar te bestoken.

Maar wat in Europa nationale scheidingen betekende, zorgde in Spanje voor broederlijke scheidingen en liet psychologische littekens achter die diep en moeilijk te helen zijn. Wat in Spanje gebeurde sloeg diepe wonden, was ingewikkeld en haalde families op een erg pijnlijke en aangrijpende manier uiteen.

Broers die verschillende keuzes maakten, maar betekent dat dan ze niet langer broers zijn? Als het betekent dat ze dan geen broers meer zijn – als we bereid zijn om onze broers te doden ten bate van waar we in geloven – zullen we ons

dan niet moeten afvragen wat de waarde van onze keuzes is?

ZENIT: Heeft het werken aan deze film u op de een of andere manier beïnvloed in uw persoonlijk leven?

Joffé: Laat ik de vraag op de volgende manier beantwoorden: Ik ben niet echt religieus, maar ik was gevraagd om over een man te schrijven die dat wel was. Ik moest een stap terug zetten en zeggen: “Wanneer ik over Jozefmaria schrijf, dan moet ik kritiekloos – helemaal, eerlijk en waarachtig – alles wat Jozefmaria me vertelt waar hij voor stond, waar zijn leven over ging, en waar zijn religieuze ervaring over ging. Ik ben gaan lezen over religieuze ervaring zonder vooroordeel, eerlijk, en er eenvoudigweg eerlijk tegenover staan.

Ik las veel over religieuze ervaringen. Ik was geroerd en verheugd te merken hoe vele

wetenschappers (met name natuurkundigen) gewend waren God diep te betrekken in hun leven en ik was getroffen door het feit dat de scheiding tussen wetenschap en geloof, zozeer eigen aan de huidige denktrant, in feite vals was.

Ik kwam erachter dat de grote ontdekking van de moderne fysica is dat ons gevoel voor realiteit gebaseerd is op modellen die we in onze hersenen maken, maar dat daaraan voorafgaand deze vele modellen zich baseren op de realiteit.

Velen ervan zijn niet in staat om alles te verklaren, maar geschikt om sommige zaken te verklaren; ze bieden ons een nieuwe manier om te begrijpen wat in feite realiteit of realiteiten kunnen zijn; en ze laten zien dat dit begrip in geen enkel opzicht God of een spirituele dimensie uitsluit van het grote

universum dat we bewonen, maar eerder laten ze de manier zien waarop de wetenschap ons heeft leren herdefiniëren en herinterpreteren wat waarachtig is en dat dit ons ook daadwerkelijk een kans biedt om het spirituele te herinterpreteren en herdefiniëren.

Ik zal waarschijnlijk de komende jaren niet weten hoe deze ervaring me geraakt heeft. Ik denk dat zoiets dieps enige tijd nodig heeft om zichzelf te laten zien zoals het werkelijk is.

Ik ervoer iets heel vreemds bij het filmen van *There Be Dragons*, en dat is dat ik het meer dan een eenzame ervaring die ik dacht dat het zou zijn, een enorm onderhoudende en helemaal geen eenzame ervaring vond.

Het plotseling te kunnen denken, “Nou, laat ik de eenvoudige antwoorden even terzijde leggen en

gewoon leven met de vraag,” was voor mij enorm fascinerend en zorgde ervoor dat ik me heel, heel dicht bij dit proces betrokken voelde en leefde op een manier die ik vooraf nooit voor mogelijk had gehouden. En nu weet ik nog niet precies waar dat toe kan leiden.

Jesús Colina

Zenit.org

pdf | Document automatisch
aangemaakt door <https://opusdei.org/nl-be/article/stichter-opus-dei-burgeroorlog-en-vergeving/> (3-4-2025)